

Az ENSZ-Alapokmány és a világ mai valósága

Milyen szerep hárul az Egyesült Nemzetek Szervezetére a mai világban? Az ENSZ-közgyűlés jubileumi ülészakán szétosztott dokumentumban, melyet Románia terjesztett elő, s amely hazánk álláspontját fejt ki az ENSZ tevékenységének javítását és demokratizálását illetően, a következőket olvashatjuk: „Románia megkülönböztetett figyelmet szentel az Egyesült Nemzetek Szervezetének, az egyik fontos eszköznek tartja az emberiség kezében a nemzetközi problémák megoldására, a népek szabadság- és haladáseszményeinek előmozdítására, az államok közötti egyetértés és együttműködés mélyítésére, a biztonság erősítésére és a tartós világbéke szavatolására.” Románia más országokkal együtt ezért szorgalmazza az ENSZ tevékenységének szüntelen tökéletesítését, szerepének és hatékonyságának növelését a nemzetközi életben. Ehhez viszont elengedhetetlenül szükséges az is, hogy az ENSZ Alapokmánya teljes összhangba kerüljön a mai világ realitásaival.

A következő két esztendőben (1976—1977) Románia a Biztonsági Tanács nem állandó tagjaként is fokozottabban járul hozzá az Egyesült Nemzetek Szervezete szerepének növeléséhez.

1. Több mint harminc esztendő telt el azóta, hogy ez az Alapokmány 1945. október 24-én életbe lépett. Ez alatt a harminc év alatt sok minden megváltozott a világban. A legfőbb változás: új szocialista országok jöttek létre Európában, Ázsiában és Közép-Amerikában. Létük a mai világ objektív realitása. Nagyobb lett nemzetközi súlyuk és befolyásuk, jelentős szerepet játszanak a jelenkor nagy problémáinak új szellemben történő megoldásában, a nemzetközi kapcsolatok átalakításában és új alapokra helyezésében.

A második világháború utáni időszakban az összeomlott gyarmati rendszer romjain több mint 70 új, független állam alakult meg. E forradalmi folyamat során látványosan bővült az új államok részvétele a nemzetközi életben, számuk meghaladta a 150-et. Ezt a folyamatot tükrözi az a tény is, hogy az ENSZ-tagállamok száma a 30 évvel ezelőtti 51-ről 143-ra emelkedett.

A háborút követő időszakban rendezték a háborúból örökölt megoldatlan helyzeteket. Az 1946-os párizsi békekonferencián számos békeszerződést írtak alá, s más olyan jellegű államközi megállapodásokat, amelyek az államközi kapcsolatokat békés útra, az együttműködés útjára terelték. Jelentős lépések történtek a nemzetközi enyhülés irányában, nagymértékben sikerült kiküszöbölni a nemzetközi kapcsolatokból az erőszakot és az erőszakkal való fenyegetést, ami a vitás kérdések tárgyalás útján való megoldásának kedvezett. „Világszerte fokozódik a harc — írja a dokumentum — a problémák új szellemben való megoldásáért, az erőszak és a diktátum régi, imperialista politikájának a kirekesztéséért, az uralom és az elnyomás minden formájának a felszámolásáért, új, valóban demokratikus nemzetközi kapcsolatok kiépítéséért...”

Ez a törekvés nyilvánul meg abban is, hogy az összes államok részt vesznek a nemzetközi kérdések megoldásában, s a kis és közepes államok, a fejlődő országok, az el nem kötelezett országok egyre aktívabb tényezőként jelentkeznek a nemzetközi porondon. Pozitív eredményekkel zárult az európai biztonsági és együttműködési konferencia, mely ugyancsak jelentős lépés afelé, hogy új irányzat honosodjék meg földrészünk nemzetközi kapcsolataiban.

E fontos és pozitív változások mellett a második világháborút követő időszakban is változatlanul fennmaradtak a világnak olyan feszültségi és konfliktus-övezetei, melyek beláthatatlan következményekkel járó háborúk fészkeivé válhatnak. Nagymértékben veszélyezteti a nemzetközi biztonságot, magát az emberi civilizációt a fegyverkezési hajszája, a nukleáris és más tömegpusztító fegyverek fel-

halmozódása. A béke és enyhülés sorsára a fejlett és fejlődő országok közötti növekvő szakadék nemcsak hogy közvetlenül kihat, de az egész emberiség haladását akadályozza.

A nemzetközi élet mai valósága, az emberiség előtt álló világproblémák megoldása szükségessé teszi egy olyan új gazdasági és politikai világrend megteremtését, amely az uralom és elnyomás régi viszonyait a jogegyenlőség elvére épülő új kapcsolatokkal helyettesíti. Tiszteletben kell tartani minden népek ama szent jogát, hogy szabadon és önállóan válassza meg saját fejlődésének útját. Az új gazdasági világrend hivatott megszüntetni az államok közti fejlettségi különbségeket, megteremteni a feltételeket az összes népek harmonikus fejlődéséhez, a nemzetközi béke és biztonság megszilárdításához. Szó sem lehet enyhülésről és reális békéről mindaddig, amíg van gazdasági elmaradottság, amíg a világ „gazdag” és „szegény” országokra oszlik.

2. Az Alapokmány az államközi kapcsolatok alapvető dokumentuma, melynek éppen ezért teljes összhangban kellene lennie a népek létfontosságú törekvéseivel, a békével és a haladással.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének működését szabályozó Alapokmány azonban nem tartott lépést a világban végbement változások gyors ütemével. Az Alapokmány szövege, minthogy harminc évvel ezelőtt készült, számos olyan előírást tartalmaz, melyet ma már egyértelműen meghaladott az idő. Így például a XI. fejezet olyan területekről beszél, amelyek önállóan nem kormányozhatják magukat. A XII. fejezet a „nemzetközi gyámkodást” mint a területi és nemzeti függőség intézményét szabályozza. Ma már teljes mértékben elavult mindkét fejezet, mivel a gyarmati elnyomás felszámolásának folyamata a végéhez közeledik. Ilyen körülmények között a régi előírásokhoz ragaszkodni tulajdonképpen annak elismerése, hogy egyes népeknek és államoknak joguk van más népek és államok sorsát irányítani. Ez nemcsak a nemzetközi jog alapelveinek mond ellent, hanem az Alapokmány szellemének sem felel meg.

A régi előírásokhoz ragaszkodni továbbá annak elismerését is jelenti, hogy a világ népei két táborba sorolhatók: vannak népek, amelyek alkalmasak arra, hogy saját magukat kormányozzák, és vannak népek, amelyek alkalmatlannak bizonyulnak a feladatukra. Ezt a besorolást teljes mértékben cáfolják a nemzetközi realitások, s nem felel meg a nemzetközi törvényesség előírásainak sem. Éppen ezért az előterjesztett dokumentum jogos követelése, hogy „az Alapokmány rögzítse a lehető legvilágosabban a kolonializmus, a neokolonializmus és a rasszizmus teljes és végérvényes felszámolását”, valamint az összes tagállamoknak azt az elhatározását, hogy kizárnak a nemzetközi életből minden efféle gyakorlatot.

A második világháború idején megszerkesztett Alapokmány 107. szakasza volt „ellenséges országok”-ról beszél, melyek hátrányos helyzetben vannak az Alapokmányt aláíró tagállamokkal szemben. Azóta gyökeresen megváltozott a helyzet. Az ún. ellenséges államok is beléptek az ENSZ-be, és az alapító tagokkal teljes jogegyenlőséget élveznek. E fölösleges szakasz jelenléte tehát akadály az enyhülés útjában, hátráltatja a teljes egyenlőség megteremtését a nemzetközi kapcsolatokban.

Megkülönböztető jellegű az Alapokmány 3. szakaszában olvasható ama előírás is, mely a tagállamokat két kategóriába osztja: vannak az alapító tagok (ezek aláírták az Alapokmányt), és vannak az Alapokmányhoz később csatlakozó országok. A tagállamok kategorizálása ellentmond egy másik alapelvnek, mely a világ összes államai teljes jogegyenlőségét írja elő. Az Alapokmány csak az államok egyetlen kategóriáját szentesítheti, az ENSZ-tagállamok egyenlő kategóriáját, hiszen a szervezetnek fel kell ölelnie a világ összes országait, tekintet nélkül kiterjedésükre, gazdasági vagy katonai erejükre, társadalmi berendezkedésükre. Ezzel korántsem vonja senki kétségbe az alapító tagok kezdeményező szerepét, csak a nemzetközi méltányosság mai követelményeihez igazodnak az Alapokmány.

Természetesen nem elég bizonyos előírásokat törölni az Alapokmányból, szükségesnek mutatkozik új előírások bevezetése is.

Az ENSZ Alapokmánya leszögezi az államok és népek jogegyenlőségének alapelvét, nem teszi azonban hozzá, hogy ezt az alapelvet a nemzetközi élet minden területén, elsősorban a béke és nemzetközi biztonság megvédése terén kell következetesen tiszteletben tartani. Megőrizni a békét — az összes államok és népek létfontosságú érdeke, tekintet nélkül nagyságukra, gazdasági erejükre vagy társadalmi-politikai berendezkedésükre. E követelményből kiindulva tartalmaznia kell az Alapokmánynak egy olyan kitételt, hogy minden államnak joga és kötelessége részt venni a nemzetközi konfliktusok megelőzésében és felszámolásában.

Az ENSZ-re különleges szerep és nagy felelősség hárul az új gazdasági világrend megteremtésében. Az új gazdasági rend megteremtésével az ENSZ által

elfogadott több nemzetközi okmány foglalkozott az utóbbi években. Ilyenek: Az ENSZ akcióprogramja az új gazdasági világrend megteremtését illetően, Az államok gazdasági jogainak és kötelességeinek alapokmánya, melyeket az ENSZ-közgyűlés XXIX. ülészakka fogadott el 1974-ben. Románia 1975. szeptember 5-én terjesztette az ENSZ elvitatatos okmányként az új gazdasági világrend megteremtésével kapcsolatos álláspontját.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete és ennek Alapokmánya nem zárkozhat el az emberiség nagy kérdései elől, hogyha hatékonyan részt akar venni ezek megoldásában.

Ha törlik az Alapokmányból mindazt, ami elavult, és a mai világ realitásaival összhangban levő új előírásokkal egészítik ki, akkor mondhatjuk csak, hogy ez az Alapokmány — mint azt a román előterjesztés hangsúlyozza — „a kolonializmus, a rasszizmus és a neokolonializmus felszámolásának, az összes uralmi és elnyomási formák, az összes méltánytalansági és egyenlőtlenségi formák felszámolásának alapokmánya lesz az államközi kapcsolatokban“. Ugyanakkor az Alapokmány „legyen a nemzetek és az államok jogainak, az alapvető emberi jogoknak az alapokmánya, olyan dokumentum, amelyik biztosítja mindegyik nép sokrétű és akadálytalan érvényesülését, feltárja a haladás és a béke nagyszerű perspektíváját az egész világ előtt“.

Az ENSZ Alapokmányát nem lehet a mai világ valóságával összhangba hozni anélkül, hogy ki ne egészítsék a világszervezet felépítésére, megszervezésére és működésére vonatkozó újabb vagy módosított előírásokkal. Ezeknek a módosításoknak, javításoknak hozzá kell járulniuk az ENSZ hatásköre növeléséhez, tevékenysége demokratizálásához, az ENSZ egyetemességének biztosításához. Románia az egyetemesség elvét úgy értelmezi, hogy minden állam a teljes jogegyenlőség alapján aktívan és közvetlenül vehessen részt a nemzetközi problémák megvitatásában és megoldásában. Ilyen értelemben válik égető követelménnyé, hogy az ENSZ legfőbb határozathozó és egyben legreprerzentatívabb szervének, a közgyűlésnek feladat- és hatásköre megnövekedjék.

Az Alapokmány jelenlegi előírásai szerint a közgyűlés hatásköre korlátozott, különösen a nemzetközi élet legfontosabb szektorában, az államok közti konfliktusok tárgyalás útján történő megoldásában. A közgyűlés a jelen szabályok szerint nem vitathat meg egyetlen olyan nemzetközi kérdést sem, amelyet a Biztonsági Tanács napirendjére tűztek (12. szakasz 1. bekezdés). Ez azt jelenti, hogy a jelen körülmények között a legfontosabb nemzetközi kérdések megvitatásában és megoldásában nem vehet részt valamennyi tagállam, csak a Biztonsági Tanács tagjai (15 ország).

E megfontolásokból kiindulva Románia javasolja: az ENSZ-Alapokmány előírásait egészítsék ki oly módon, hogy a közgyűlésnek joga legyen jelentést kérni a Biztonsági Tanácstól a nemzetközi béke és biztonság összes, napirenden levő fontos problémáiról. A közgyűlés, miután megvitatta a Biztonsági Tanács jelentését, utasítások (ajánlások) révén ellenőrzi a Biztonsági Tanács tevékenységét.

Románia javasolja továbbá, hogy a közgyűlés növelje meg rendkívüli ülészakainak számát, melyek olyan fontos kérdéseket elemeznének rendszeresen, mint a teljes és általános leszerelés, a gyengénfejlettség felszámolása, az új gazdasági világrend megteremtése, s konkrét intézkedési és akcióprogramot dolgoznának ki a megvitatott problémák megoldására. Szükségesnek mutatkozik, hogy az ENSZ-Alapokmány biztosítsa a közgyűlés határozataihoz a konszenzus lehetőségét a békét és a nemzetközi biztonságot érintő lényeges kérdésekben.

A jelenleg érvényben levő szabályok szerint a közgyűlés dokumentumai (határozatai vagy nyilatkozatai) nem kötelező érvényűek a tagállamok számára. A határozatok hatékonyságának növelése érdekében minden tagállam számára kötelező erejűvé kellene tenni a konszenzussal vagy egyhangú szavazással elfogadott közgyűlési határozatokat.

Hasonlóképpen módosításokra szorulnak az ENSZ más fontos szerveire vonatkozó előírások. Románia ilyen értelemben javasolja, hogy növeljék a Biztonsági Tanács tagjainak számát. Erre nemcsak azért van szükség, mert általában több tagállama van az ENSZ-nek, hanem azért is, mert megváltozott az ENSZ struktúrája, nőtt a kis és közepes államok, valamint a fejlődő országok súlya és tekintélye a világszervezetben. Meg kell változtatni a Biztonsági Tanács szervezeti struktúráját és működési szabályait (határozat- és döntéshozatali módját) — csak így szavatolható a Biztonsági Tanács tevékenységének demokratizálása, működésének hatékonyabbá tétele. Ahhoz, hogy a világszervezet demokratikusabban működjön, következetesen alkalmazni kell az ENSZ összes szerveiben a helyek méltányos földrajzi elosztásának elvét, és általánosítani kell azt a módszert, hogy az államokat demokratikus választások útján jelöljék ki ezekbe a szervekbe. Az Alap-

okmányba kell foglalni ezenkívül a rotáció elvét az ENSZ összes alárendelt szerveiben betöltött helyek esetében.

3. Az ENSZ-Alapokmány előírásainak módosítása és új előírásokkal való kiegészítése a jelenleg érvényben levő szabályok szerint elsősorban módosító indítványokkal, másodsorban az Alapokmány teljes felülvizsgálása alapján történik (108., 109. szakasz).

Az Alapokmány 108. szakasza megállapítja, hogy a tagállamok módosító indítványai csak akkor lépnek érvénybe, ha a közgyűlés kétharmados szótöbbséggel elfogadta, az ENSZ-tagállamok kétharmada jóváhagyta, beleértve a Biztonsági Tanács összes állandó tagjait. Az alapokmány 109. szakasza ugyanilyen megszorításokat tartalmaz az Alapokmány teljes felülvizsgálásával kapcsolatban.

Az ENSZ-Alapokmány módosítása, bármelyik úton történjék is, bonyolult, komplex folyamat, mivel a módosítások végrehajtását a Biztonsági Tanács állandó tagjainak jóváhagyásától tették függővé.

Amint Nicolae Ceaușescu elvtárs a Nagy Nemzetgyűlés legutóbbi ülészakán előterjesztett expozéjában hangsúlyozta: „Teljes határozottsággal vissza kell vernünk minden olyan próbálkozást, amelynek célja gyengíteni az Egyesült Nemzetek Szervezetét, megfosztani a népeket ettől a fórumtól harcukban, amelyet egy új egyenlőségi politikáért, a nemzeti függetlenség tiszteletben tartásáért, az enyhülésért és biztonságért folytatnak. A népek érdekei nem az ENSZ felszámolását vagy szerepének csökkentését igénylik, hanem tevékenységének szüntelen tökéletesítését, tekintélyének növelését a nemzetközi életben, az Egyesült Nemzetek Szervezete hozzájárulásának fokozását az emberiséget foglalkoztató bonyolult kérdéseknek az összes népek, az általános béke érdekében történő megoldásához. Ezen a vonalon haladnak Romániának az ENSZ-ben előterjesztett dokumentumban foglalt javaslatai, amelyek célja a szervezet demokratizálásának hangsúlyozottabbá tétele, tevékenységének javítása és szerepének növelése oly módon, hogy a legmegfelelőbb keretet nyújtsa az összes nemzeteknek a nemzetközi politikai életben való aktív részvételéhez.“

Jobb és igazságosabb világért folyik a harc a nemzetközi porondon. Románia újabb kezdeményezése a szocializmus és hazánk tekintélyét növeli a világban.

Marțian I. Niciu

Paulovics László: Találkozások

